

O INCURSIUNE ÎN LABIRINTUL NEGOIȚESCU

Mircea A. DIACONU
Prof. univ. dr., Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu”

Aș fi vrut să numesc acest text *Universul Negoițescu*, așa cum s-a și numit intervenția mea din cadrul Colocviului de exegeză literară *Insurgența lui I. Negoițescu*, organizat de Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu” al Memorialului Ipotești, din 13-14 iunie 2019. Firește, aveam în vedere, cum ar fi zis Călinescu, schimbând ceea ce e de schimbat, „flora și fauna” lui, adică reconstituirea unei arhitecturi de adâncime a spiritului lui Negoițescu, problematica lui definitorie, privită și în diacronia ei, în fine, suma de tensiuni care-l definesc etc. Nu-i vorbă, intențiile mele au rămas aceleași (și acest *etc.*, cu care sfârșeam enumerarea anterioară, e cu adevărat cuprinzător, în contradicție cu formalismul său inerțial indiferent, cum va nemilos); dar este Negoițescu un *univers*? Aș putea să-l numesc astfel fără să risc o deformare în emblemă a spiritului său creator? El e mai degrabă, *literal și în toate sensurile posibile*, un labirint – și am în vedere nu doar structura greu de prins într-o arhitectură rațional-logică a personalității sale, a sinelui său (și scopul nostru ultim spre așa ceva ar trebui să năzuiască), ci și natura lui misterioasă, histrionică, celestă, purtând cu superbie (până când se va fi dovedit fatal) nimbul eșecului. Negoițescu e un manierist, și referința obligatorie ar trebui să fie, pe lângă alți câțiva cercetători de referință, Gustav René Hocke, cu disocierile lui rafinate și substanțiale. Un manierist, deopotrivă *captiv* și *constructor de capcane*, rafinat, cu metodă, dar și o natură subtilă până la autodistrugere, narcisist până la devorare de sine, angajat în proiecte utopice și bătălii care nu-i pot fi decât fatale, tocmai de aceea (și nu numai) alese, Negoițescu e devorat de gustul eșecului, ca și de acela al frumuseții intangibile, stranii prin artificialitate.

BDD-A31785 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:13 UTC)

Indiferent la ceea ce va pierde în plan social (aproape tot ce ține de social aparține unui natural pe care îl recuză), Negoițescu e un „om problematic" care-și caută salvarea în artă, beat de drogul artei, refuzând vulgul, țintind tot timpul spre lumi inaccesibile, eșuând chiar prin proiectele care par să nu fie din lumea aceasta. Am în vedere deci, finalmente, tragismul său. Oricum, nu e un clasic (un romantic, nici atât, am continua, atrași însă mai degrabă de limbaj decât de adevăr; ceea ce desparte un romantic de un manierist e numai acuta conștiință a acestuia din urmă, care-l împiedică să devină victima vreunei iluzii), ci un baroc, adică un manierist. Să reținem că E.R. Curtius, mentorul lui Hocke, e cel care propune folosirea conceptului de manierism; cuvântul *baroc* i se pare că devenise deja prea confuz și că nu depășise stadiul conotațiilor peiorative[1]. Și aici, paradoxal într-un fel, căci Călinescu, în opinia generală, i-ar fi fost lui Negoițescu mai degrabă un anti-model, simplificând foarte mult, tot la G. Călinescu ar trebui să apelăm, dar și la Tudor Vianu, Adrian Marino sau Barbey d'Aurevilly. Deocamdată, în așteptarea ipotetică a unui studiu despre adevăratul labirint Negoițescu, cu ezitarea între hazard și ordine, cu lumina lui orbitoare, îmi propun să construiesc, în schiță, câteva dintre nodurile unei posibile dezbateri despre Negoițescu.

În fapt, cred că tocmai excepționalitatea lui Negoițescu e ignorată de critica românească, iar în *enciclopedie*, în sensul dat de Eco acestui cuvânt, adică în percepția general acceptată, el apare deformat, prea coborât printre noi, „normalii", pentru a mai fi el însuși. Imaginea despre el, deturnată deopotrivă de admirație sau de ură (cuvântul nu e prea tare, dar nu insistăm aici), e fatalmente redusă la câteva clișee, cu conotații mai degrabă, fie și implicit, negative. Unul dintre ele, expresia acelei superiorități a perfecțiunii sănătoase și, în fapt, perfide, acela că Negoițescu *nu și-a finalizat proiectele*. Vezi chiar o analiză de ultimă oră făcută poeziei lui

[1] Hocke citează din E.R. Curtius (*Literatura europeană și Evul Mediu latin*): „Multe lucruri din ceea ce denumim *manierism* sunt înregistrate astăzi drept «baroc». Dar cu acest cuvânt s-a pricinuit atâta încurcătură, încât mai bine să-l eliminăm. Cuvântul *manierism* merită a fi preferat și pentru că în comparație cu «barocul» nu cuprinde decât un minim de asocieri istorice". Pentru a preciza ulterior: „Îl urmăm așadar pe Curtius alegând [...] în locul denumirii de «baroc», conceptul de *manierism*" (Hocke 1973: 29-30). În fapt, barocul ar rămâne utilizabil pentru sensul istoric, în vreme ce categoria tipologic și trans-istorică a fenomenului e definită prin manierism.

BDD-A31785 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:13 UTC)

Negoițescu. După ce excursul analitic pe care îl propune este cenzurat indecis de o amendare rămasă în hățișuri echivoce, în finalul prezentării din *Poezia românească neomodernistă*, Ion Pop conchide: „Coexistența elementelor de imaginar și structuri formale neoclasice cu formule ale modernității diseminate pe parcursul de la simbolismul «decadent» și expresionism la ermetismul de «joc secund» al expresiei învățat de la Ion Barbu (dar cu tulburări ale sintaxei verbale mai puțin caracteristice Maestrului și nu întotdeauna fertile) caracterizează acest spațiu al creației unui scriitor pentru care poezia n-a rămas singurul proiect neterminat" (Pop 2018: 52). Părerea mea este că Ion Pop nu contextualizează corect poezia lui I. Negoițescu pentru a-i înțelege miza și e acesta un lucru asupra căruia voi reveni cândva. Dar să vorbești despre poezia lui ca de un *proiect neterminat* mi se pare eronat cu totul. Egal cu sine de la primul la ultimul volum de poezii, Negoițescu ar fi rămas aceleași oricât ar fi publicat. Așa încât nici nu știu dacă putem vorbi în cazul acesta de un proiect; dar dacă e vorba de un proiect, el e terminat, adică se află în ipostaza sa cea mai înaltă încă de la primul volum. Oricum, ideea că Negoițescu e autorul unor proiecte neterminate e formulată explicit aici. Negoițescu n-ar fi fost în stare să definitiveze, adică să construiască ceva: tot ce și-ar fi propus a rămas într-un stadiu incert, larvar. Dincolo de faptul că afirmația e eronată, firește că e vorba despre un criteriu irelevant. Nici Eminescu nu și-a finalizat proiectele; să fie o întâmplare că mulți dintre cei care le-au finalizat sunt insignifianți?! Oricum, în stadiul în care au fost duse, „proiectele" lui Negoițescu sunt semnificative și relevante, deopotrivă pentru tema propusă (în orizontalitatea lumii obiective, ca să zic așa) și pentru ființa pe care aceste teme o exprimă, în verticalitatea eului, deci. Eroarea este de a crede că sunt nefinalizate proiecte finalizate, și nu numai în esența lor. Astfel de verdicte spun ceva despre felul unora și al altora de a înțelege ce înseamnă a finaliza un proiect, dar și despre ușurința de a manipula astfel de verdicte în scopul folosirii lor tendențioase.

În legătură cu ideea că Negoițescu nu și-ar fi finalizat proiectele, să rezumăm, cu referire la *Istoria literaturii române*, la *Eminescu,* ba chiar la traiectul propriei deveniri, ce-i drept, de suprafață, *neptunice*. Așadar, Negoițescu gândește o istorie a literaturii din chiar momentul în care face primii pași pe terenul criticii literare. Trăiește de la început – și ar trebui să încercăm să explicăm de ce – cu această himeră. În 1952, pe 15 mai, îi scrie

BDD-A31785 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:13 UTC)

lui Radu Stanca: „Perspectiva spre literatura română s-a fixat printr-o mare admirație pentru Titu Maiorescu, pe care l-am cunoscut prin Lovinescu și apoi prin propria sa operă – redându-mi gustul de a scrie mai demult proiectata: *Istorie a literaturii române*, filtrată la esențe" (Negoițescu 1978: 265). Fusese de la început fascinat de Lovinescu, de Titu Maiorescu. Îl influențase, evident, și *Panorama literaturii române contemporane* pe care o publicase în Franța Basil Munteano, asupra căreia, la 17 ani, și face o prezentare în „Luceafărul" (decembrie 1938), revista elevilor de la liceul Gh. Barițiu[2]. Că e de mult obsedat de ideea unei *istorii* o dovedește co-respondența cu Radu Stanca, de la începutul anilor '50. Iată ce scrie în 26 noiembrie 1952: „Mult, mult mă preocupă ideea *Istoriei literaturii române* ale cărei linii generale s-au cristalizat în mine [...] Va fi un volum dens, nu de prezentări de scriitori, ci de dezvăluire a sensului istoric și a destinului literaturii române" (Negoițescu 1978: 278). Reproșul, făcut chiar de criticii afini (un Virgil Nemoianu, printre alții), că *Istoria* publicată în 1991 nu e „academică", nu folosește, adică, o bibliografie *explicită*, trimiteri de subsol etc., faptul datorându-se elaborării ei în exil este, evident, o fantasmă. *Filtrată la esențe*, *urmărind sensul istoric* al literaturii române, *Istoria* publicată de Negoițescu este chiar împlinirea proiectului visat. Să revenim însă la *povestea* ei, a *Istoriei*, pentru a aminti anii de închisoare, dintre 1961 și 1964. Fusese încarcerat la Jilava pentru că pusese la cale publicarea unei antologii de poezie română, considerându-se că submina literatura socialistă, după ce anterior, în 1958, fusese acuzat în „Scânteia" de *estetism*. Aici, în închisoare, ca o revanșă față de interzicerea antologiei, pune la cale proiectul *Istoriei*, pe care îl va și publica în „Familia", în 1968. Cum știm, finalizează și publică în 1990 primul volum al *Istoriei* înseși. În fapt, aproape tot ce a publicat Negoițescu face parte din șantierul *Istoriei*. E suficient să analizăm ceea ce aș numi cazul Agârbiceanu: amplul studiu „Valori stilistice în nuvelele lui Agârbiceanu", publicat în „Viața Românească", nr. 4, din 1957, este reluat în volumul *Scriitori moderni*, din 1966, pentru a fi condensat în *Istoria* din 1991. Un alt exemplu: În *nota introductivă* a „romanului epistolar", Negoițescu spune la un moment dat: „desigur, *Sadoveanu* al meu (ca să dau un exemplu) e cel pe care l-am definitivat pentru *Istoria literaturii*" (Negoițescu 1978: VI), iar afirmația

[2] Cf. Negoițescu 1997: 124.

BDD-A31785 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:13 UTC)

este, să reținem, din 1978. Mărturisiri și dovezi în acest sens sunt, prin urmare, nelimitate. Doar relei credințe trebuie să încerci să-i dovedești evidența. Prin urmare, cred că putem afirma fără rezerve că tot ce a scris Negoițescu e făcut din perspectiva întregului reprezentat de proiectata *Istorie*. Reversul e la fel de valabil: văzute și articulate din perspectiva întregului, principiile axiologice, și nu numai, scara de valori, criteriile de evaluare, viziunea asupra literaturii, sistemul propriu la care ajunsese foarte devreme, toate, structurante pentru *Istorie*, funcționează în analiza fiecărui caz în parte.

În paranteză fie zis, cineva trebuie să analizeze atent, cu mână rece, cauzele pentru care *planul* din „Familia" a fost un scandal; de asemenea, cineva trebuie să recitească corespondența cu I.D. Sîrbu, cu Virgil Nemoianu, cu alții (Negoițescu era un fervent epistolar) din ultimii ani de dinainte de căderea comunismului, pentru a arăta efectiv cum lucra Negoițescu la *Istorie*. Părea atras de ea ca de un miraj, de o flacără despre care știa că poate să-l distrugă. Își punea existența însăși în joc – și aceasta era singura lui existență. Trăia efectiv pentru elaborarea *Istoriei.* În paralel, ca reverberație a altor proiecte „eșuate" (gruparea „Euphorion", revista „Euphorion"), efortul de a realiza (necunoscută aproape în România) revista „Dialog", cu cele câteva numere, pentru care ardea, însemnând o nouă angajare în concret, în istorie. Un paradox, în fond: atras până la limitele erotismului de frumos, o fantasmă de care se lasă îmbătat și pe care o concretizează în propriul text, Negoițescu se dedică celorlalți, neamului, face în mod deliberat exercițiul de a vedea literatura română în conexiuni cu literatura central europeană, transformă *Istoria* într-un manifest al europenității noastre, militează, prin sistemul de valori pe care îl folosește, pentru europenizarea literaturii și deci a noastră, ca neam. Căci literatură este expresia unui sistem de valori și, orfic, creează lumea conform acestui sistem de valori. Iată-l nu doar fascinat (în singurătatea globului de sticlă) de frumos, pe care, ca să zic așa, îl și practică, ci și un ipotetic, fantast constructor de lume. Firește, *Istoria* se oprește la 1945. Suficient însă pentru a produce o viziune. Nu e o istorie descriptivă – aviz amatorilor! – pentru că nici nu vrea să fie astfel; împotriva aparențelor, nu e nici o istorie care să slujească doar literatura, căci literatura este aici un instrument pentru a identifica – și implicit a construi – direcția în care ar fi avansat (și ar trebui s-o facă în continuare) literatura română. Că materia supusă investigației ar

BDD-A31785 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:13 UTC)

fi mers până în 1990 sau nu, faptul e mai puțin relevant. Zarurile fuseseră aruncate, mesajul fusese transmis. Firește, postum, se publică volumul *Scriitori români*. Negoițescu trăia cu fervoare recuperarea literaturii române; corespondența cu Nemoianu e relevantă în acest sens. Dar, deși dorește ca volumul să fie publicat în același format în care fusese publicată *Istoria*, mărturisește clar că acest volum nu e, fie și în ciornă, ca schiță, un ipotetic volum II. Se poate verifica ușor că axiologia *Scriitorilor români* se întemeiază pe aceleași principii, asupra cărora voi reveni; dar lipsea acestui volum nu atât perspectiva istorică (și ea, impediment evident, chit că nici *Istoria* nu îi era cu totul datoare), cât sistematizarea pe câmpuri tectonice ample.

Așadar, nu și-a dus Negoițescu proiectul *Istoriei* până la capăt? De eșuat a eșuat mai degrabă în încercarea de a schimba lumea românească, în felul de a pune în același corp textual idei și emoții. A elabora cu speranța că fraza îi va da, cum își dorea Lovinescu, sentimentul eternității, cu o rigoare, permiteți-mi acest oximoron, proustiană[3], sofisticată, analitică, frază care pătrunde ca un drog în minte și în carne, expresia parcă a unui tip de erotism suficient sieși și, în același timp, a pleda, a milita, a propune un set de valori care, în absența explicită a criteriilor, păreau să fie expresia mai degrabă a dorinței de a scandaliza (și asta i se reproșează lui Negoițescu), ei bine, ce putea fi mai contradictoriu? Negoițescu nu e un polemist (chiar dacă trăiește tot timpul în contradicție cu ceilalți, cu sine chiar), e un narcisist. Războiul lui se poartă, prin bibliotecă, în sine, iar cărțile sunt nu o dată oglinzi. Or, dacă a eșuat, Negoițescu a făcut-o prin această ruptură care îi e definitorie. Scrie deopotrivă pentru sine și, proiectiv orfic, pentru ceilalți; neînțeles de cei care îi erau solidari, ușor de demonizat de cei care, oricum, coborau până în zona abjecției. În tot cazul, intervenind în cazul Goma, susținând explicit finalmente bătălia nu pentru drepturile scriitorilor români de sub dictatură, ci pentru drepturile omului, publicând imediat după evenimentele din decembrie 1989 volumul cu textele politice numit *În*

[3] Nu întâmplător, citim în Hocke: „Marcel Proust este unul dintre puținii romancieri de valoare ai Europei care a înfățișat, în *Á la recherche du temps perdu* – din punct de vedere formal, o creație de vârf a literaturii «manieriste» – nenumărate «inversiuni» (sexuale, n.n.)" (Hocke 1973: 317-318). Nu ne interesează aici relația dintre manierism și inversiunile sexuale, ci asocierea celebrului roman al lui Proust cu manierismul.

BDD-A31785 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:13 UTC)

cunoștință de cauză, Negoițescu nu vrea să lase nici un dubiu: se poziționează ferm, radical, în probleme naționale, iar scopul nu este dorința de a scandaliza (lăsată de mult în urmă), ci de a (im)pune câteva repere pentru o lume balcanică, rămasă parcă nestructurată, informă, tocmai de aceea mereu în pericol. Verdictului dur care urma unui diagnostic la fel de dur i-a urmat excomunicarea, una în plus. Cam așa stau lucrurile cu „nefinalizatul" proiect al *Istoriei*.

Un alt proiect eșuat, *Eminescu*? Tema *Eminescu* trebuie, la rându-i, problematizată și re-contextualizată. În 1968, Negoițescu publică volumul *Poezia lui Eminescu*, schimbând radical perspectivele propuse de Maiorescu și Călinescu. *Neptunicul* și *plutonicul*, conceptele lansate de el (poate sub influența *apolinicului* și *dionisiacului* lui Nietzsche) redefinesc lirica eminesciană, scoțând la lumină zonele abisale ale unui imaginar vizionar. Dar dincolo de disocierile paradigmatice, e aici un nou mod de a scrie despre Eminescu. Ideea e slujită de o muzicalitate difuză; polemica se resoarbe în explorare senzorială: un proustian, așadar, făcând critică literară. Or, șantierul Eminescu este deschis de la începutul pasiunilor sale literare și o analiză care să înregistreze felul cum evoluează edificiul acesta, pornind de asemenea de la corespondența cu Radu Stanca, este absolut necesară. Trebuie reconstituite în fond metamorfozele relației lui Negoițescu cu Eminescu, pentru a arăta înainte de toate că „proiectul" îi angajează întreaga ființă. Se pare că lucrul la Eminescu începe în 1943; pe 5 noiembrie îi scria lui Radu Stanca: „Încep acum să lucrez la Eminescu" (Negoițescu 1978: 8). Peste trei ani precizează: „*Eminescul* meu, care mi-a luat un timp neobișnuit de îndelungat, fiindcă am refăcut de zeci de ori fiecare pagină, tot sporește (în adâncime și în suprafață) și sper să-l termin luna viitoare" (Negoițescu 1978: 45 – 23 august 1946). Pe 15 mai 1954 notează: „Cu mari sacrificii fizice (lucrând la «cea mai înaltă tensiune!», suferind, epuizându-mă după 3-4 ore de scris sau corectare, am terminat alaltăieri *Eminescu II*" (Negoițescu 1978: 306). Și aici poate mai e necesară o precizare, legată de des invocatul anti-călinescianism al lui Negoițescu. Nereluată în edițiile ulterioare, dedicația primei ediții sună astfel: „Închin aceste pagini memoriei lui G. Călinescu fără de lucrarea căruia încercarea de față n-ar fi fost cu putință" (Negoițescu 1968: 5). De fapt, îi scrisese lui Radu Stanca pe 9 aprilie 1954: „Sunt de asemenea încântat că mi-ai citit primul *Eminescu*. Fiindcă nu cunoști pe Călinescu și pe alții (Vianu,

BDD-A31785 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:13 UTC)

Streinu, Lovinescu) ce au scris despre poet, îți voi completa eu ansamblul critic de care am pomenit. Întâi, i-am folosit pe toți și le recunosc meritele alături de cele excepționale ale lui Perpessicius. Dar am urmărit să depășesc clișeele care totuși pe ei i-au urmărit, conform primului, în fond magistralului, clișeu maiorescian. Streinu a avut și el intuiția unui Eminescu mai pur, în viziunea morții, dar n-a reușit să depășească esteticul și astfel să surprindă pe *vizionarul Eminescu*, marele vizionar ce poate fi alăturat celor mai geniale figuri ale lirismului ca Hölderlin, Rimbaud sau Blake. Călinescu a intuit importanța deosebită a materialului de laborator, căruia i-a dat analize magistrale. El vorbește de neoplatonici, de mistici, de marii romantici. Dar din haosul său bogat în efulgurații strălucitoare nu se desprinde figura unitară a lui Eminescu. Eu l-am rupt de lângă Schopenhauer, pentru a-l plasa la locul său, în mijlocul marelui romantism german, – filosofic, lângă Schelling. Chiar dacă Călinescu numește pe misticii vechi și pe filosofii și poeții romantici, toate asocierile mele, de citate și sugestii, sunt strict originale. În plus, viziunea de adâncime și conturarea profilului spiritual al lui Eminescu îmi aparțin. Dacă enormul Călinescu *descrie*, adeseori impresionant, *tot laboratorul* eminescian, eu analizez, interpretez, restitui semnificațiile ascunse, numai prin *fragmentele de înaltă valoare literară*, din conștiința că sufletul poeților cristalizează în formele – chiar și fragmentare – ale realizării lor supreme" (Negoițescu 1978: 303-304). Anterior, pe 6 martie 1954, scria: „Mă gândesc cu emoție la ceea ce ar putea să fie acel studiu, după cum îl visez, ca cel mai perfect lucru ce am scris până acum. Să scot din cunoscutul Eminescu, din fața lui comună, o mască de aur" (Negoițescu 1978: 301).

Dar povestea lui cu Eminescu nu sfârșește odată cu publicarea volumului în 1968. În planul *Istoriei* publicat în „Familia" în 1969, Eminescu era situat în categoria poeziei „naive și sentimentale"; inutile explicațiile lui Negoițescu care trimiteau la disocierile făcute de Schiller: „răul" fusese făcut, valul de proteste și de reacții urma să curgă. Egal cu sine, cel euphorionist, cel din *Istoria* de mai târziu, Negoițescu plasa chiar poezia lui Eminescu, asemenea prozei lui Sadoveanu, printr-o ieșire din clișee și inversare de semnificații, în categoria scriitorilor *neestetici* (un capitol se numea *Direcția neestetică*), adică *angajați etic, moral, tragic*[4]. Planul

[4] A se vedea „Scrisoarea deschisă către Geo Dumitrescu", în Negoițescu 1975: 256-258.

BDD-A31785 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:13 UTC)

tocmai invocat, gândit în închisoare, tulbură și mai mult apele, după ce și volumul despre plutonicul Eminescu deranjase. În ce-l privește pe I. Negoițescu, lumea era de mult dezbinată. Valul de proteste se născuse odată cu publicarea *Manifestului Cercului Literar din Sibiu*, din 13 mai 1943, și el s-a perpetuat într-un fel sau altul până în zilele noastre. De studiat și acest lucru, firește. Ca Maiorescu, ca Lovinescu mai târziu, Negoițescu era liberal și monarhist; ca și ei, a fost acuzat de cosmopolitism, ideile fiindu-i, ca și în cazul precursorilor, deformate, pentru a putea fi lovit mai eficient. Puritatea angajării (una dintre puținele angajări totale, fără rest, din critica românească – Negoițescu și-a pus viața în joc, a trăit exclusiv pentru ideile sale, lucru de asemenea de demonstrat) s-a lovit de mecanismele de adaptare ale lumii concrete.

Un învins, așadar – pentru că nu și-a dus până la capăt proiectele!? Doar dacă rămânem prizonierii clișeelor deformatoare, simplificatoare, dacă nu-i relevăm lui Negoițescu amplitudinea angajării. În tot cazul, povestea cu Eminescu nu se sfârșește în 1968 sau în anii următori. În 1990, după ce Virgil Nemoianu publicase în „Astra" (nr. 7) un text cu care Negoițescu e solidar („Despărțirea de eminescianism"), afirmă la rându-i într-un interviu oferit Magdei Cârneci, în „Contemporanul": „Ne simțim complet străini de ideologia lui politică retrogradă". Se referea la ideologia politică a lui Eminescu. Pentru context (dar pentru context, lucrurile ar trebui detaliate – și interviurile lui Negoițescu, toate, adunate într-un volum), să citim și câteva afirmații dintr-un interviu publicat în „Vatra" (august 1990): „Față de *Istoria* lui Nicolae Manolescu, *Istoria* mea e mai subiectivă, ba chiar cu teză". De asemenea: „Mi-am propus ca pe viitor să nu mă mai las prins în capcana adevărului estetic", sau: „Mi s-a părut atunci și acolo, între zidurile reci de sub pământ, că nu merită să mi-o sacrific (e vorba de propria-i viață *n.n.*) pentru artă". Or, în acest context, într-un interviu cu titlul „Regele este singurul punct luminos", publicat în săptămânalul „Baricada" (nr. 29/23 iulie 1991), Negoițescu spune: „Răul este mult mai vechi la români. Începe cu Eminescu. Un mare poet, dar un om politic execrabil. O confuzie care se face între genialul poet Eminescu și omul politic Eminescu". Numit „proto-legionar", ideile lui Eminescu ar sta la baza programelor lui A.C. Cuza, Nae Ionescu, Zelea Codreanu și Sima. Contextul mai larg, privind admirația pentru rege și evenimentele politice imediate, schimbă ceva din duritatea sentinței. Să citim mai bine afirmația

BDD-A31785 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:13 UTC)

în toată amplitudinea ei: „A fost de neînțeles pentru mine, că Piața Universității s-a desfășurat sub «patronajul» portretului lui Eminescu, agățat în balconul Facultății de Geologie. Chiar dacă șochez, este bine să se știe că Mihai Eminescu este un proto-legionar, ideile sale stau la baza ideilor politice ale lui Cuza, Nae Ionescu, Codreanu și Sima". E vorba, deci, despre Eminescu, dar și despre „utilizarea" lui abuzivă, nu numai de legionari (neo-legionari și deopotrivă neo-comuniști), ci și de ideologii obsedantului deceniu, în tot felul de contexte politice. Mai târziu, în „Tomis" (nr. 1/1992), Negoițescu spunea: „Șovinismul său (adevărat față de evrei și maghiari îndeosebi) nu mai puțin cultul excesiv al valorilor tradiției fac din marele poet totodată părintele naționalismului". Sunt aceste afirmații descalificante pentru Negoițescu? Fără îndoială, Negoițescu știa ce riscă: o nouă excomunicare. Tocmai de aceea, cu atât mai de prețuit (pentru mine) refuzul de a se proteja prin tăcere, sau prin afirmații care să-i fie convenabile, generate de instincte conformiste. În fond, cum să uiți că acela care face aceste afirmații este autorul studiului (n-ar fi bine să-l numim *îndrăgostit*?) din 1968? În virtutea acestui fapt, trebuie să-i acordăm lui Negoițescu dreptul de a spune exact ce gândește. Mai mult, nu trebuie să-i scoatem afirmațiile din context (contextul textual, politic și, mai larg, contextul istoric). Unui om care a trăit în exil, în luptă disperată adesea, penibilă nu o dată, cu conjuncturile, pentru a elabora o istorie prin care încearcă să demonstreze că civilizația română, care a făcut-o posibilă, e una europeană, și care, după ce publică *Istoria*, constată cu dureroasă dezamăgire lipsa de disponibilitate de a o înțelege din partea celor din țară, unui om care revine în 1990, și nu numai editorial în România, și constată instalarea agresivă și imorală a neocomunismului și, în plan cultural, disputa sterilă dintre revizioniști și apolitici, unui om îndrăgostit de Eminescu care constată că România nu poate urma soluții europene și că, la temelia acestei situări izolaționiste și azi retrograde, se află o ideologie care se revendică de la Eminescu, care se protejează cu marele lui prestigiu, unui astfel de om, care suferă pentru România și pentru Eminescu, îi putem înțelege rațiunea acestor afirmații. Pentru a fi corecți, avem obligația de spune că avem aici de-a face cu revolta și disperarea cuiva care-l iubește narcisist aproape pe Eminescu. Dacă își biciuiește țara, o face tocmai pentru că o iubește. E aici ceva din mecanismul psihologic care funcționează și în cazul lui Cioran, deși poate în sens invers. La Cioran, ura de sine se răsfrânge

BDD-A31785 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:13 UTC)

asupra neamului pe care îl identifică cu propriul sine. La Negoițescu, iubirea de sine va fi fiind cumva trădată, înșelată de obiectul dragostei sale: ceilalți, neamul, Eminescu. Pasiunea pusă în joc, ardentă, e neiertătoare, căci e de o exigență exclusivistă. O exigență care pornește din propria oglindire. E interesant că, în 1959, când descoperă publicistica lui Eminescu, tonul e altul. Îi scrie lui Radu Stanca: „Aici continui să stau în pustietate; după Nae Ionescu, m-am confundat în masiva producție ziaristică a lui Eminescu, în care descopăr o proză deosebit de viguroasă și de matură (stilistic vorbind). Ideile sunt edificatoare pentru o întreagă poziție și mentalitate în cultura română. Ce interesantă ar fi o istorie a ideologiei românești!" (Negoițescu 1978: 359) Așadar, e contrariat, nu revoltat. Găsește în scrierile politice ale lui Eminescu prilej de studii, nu de atitudine radicală. Dacă în 1990 poziția e alta, este pentru că între timp date din istoria personală și din istoria neamului produc o răbufnire în care se ascunde nu doar revolta, ci și neputința, gustul amar al eșecului. Sigur că trebuie adusă în discuție și perspectiva sintetică propusă de Negoițescu asupra lui Eminescu în *Istoria* sa, lucru pe care nu-l vom face aici, dar care cred că poate oferi posibilitatea unor interpretări mai nuanțate chiar.

Și aici cred că e prilejul potrivit pentru a reveni la *Istoria* lui Negoițescu, nu doar pentru a afirma că e vorba de altceva decât de o istorie estetică (cum, de altfel, am demonstrat-o[5] – la ce bun, din moment ce clișeele continuă să funcționeze?), ci de una militantă, politică chiar (tocmai de aceea, intuind miza acestei cărți, *a-politicii* din anii '90 l-au abjurat pe Negoițescu). Firește, lucrurile pot fi detaliate, nuanțate etc.; nu le vom prezenta aici decât succint. Așadar, să reconstituim aici, în schiță, metamorfozele lui Negoițescu, căci, mereu același, egal cu sine, el parcurge, totuși, un traseu la *nivelul neptunic* al existenței și creativității sale[6]. Altfel, rădă-

[5] A se vedea studiile despre Negoițescu din volumul *Metacritice*, Junimea, 2018, publicate anterior în diferite reviste literare.

[6] Putem folosi în legătură cu el însuși cele două concepte, *neptunic* și *plutonic*, nu doar pentru că el este cel care le-a propus. Miza lui era ca aceste concepte să devină operaționale în general pe terenul literaturii. Nu întâmplător, în *Engrame*, de exemplu, publică o interpretare a poeziei lui Ștefan Augustin Doinaș sub titlul „Un poet plutonic". Pentru Negoițescu, le folosește la un moment dat S. Damian, care definește prin plutonic scrierile lui autobiografice. Or, scrierile autobiografice sunt realizate – ca să zic așa – tot în cunoștință de cauză; prin urmare, dacă avem în vedere biografia deconspirată, suntem departe de a ajunge la abisalitate a

BDD-A31785 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:13 UTC)

cinile plutonice, ținând cont și de precocitatea lui, și de nevoia identificării a ceea ce Virgil Podoabă numește „experiența revelatoare" a unui scriitor, ar trebui căutate mult mai devreme. Dar pentru *nivelul neptunic*, de suprafață, rațional, ar trebui să începem excursul nostru cu prima etapă, a cunoscutului *Manifest*. Opțiunea pentru estetic, adeziunea la paradigma lovinesciană, refuzul localismului și conjuncturilor imediate sunt lucruri cunoscute. Să precizăm, totuși, că estetica implică o politică (deși trecut ușor cu vederea sau deformat, fapt definitoriu pentru Lovinescu însuși), că Negoițescu iese în piața publică poate și din nevoia unei livrări publice a sinelui, dar și din dorința angajării într-o problemă care ține de societatea civilă. În contextul invaziei, sub diferite forme, a fascismului, când liberalismul e în pericol, chiar dacă parcă atât de nepotrivit în context, ținând cont de situația geo-politică a Transilvaniei, Negoițescu iese public pentru a-și afirma opțiunile. Nu e (numai) o identitate în criză, ci și o devoțiune riscantă. E aici un „echilibru" pe care l-am putea identifică în aproape toate momentele-cheie ale existenței sale – și care nu-i sunt străine nici lui Maiorescu. Erau bătăliile lui un pariu personal sau unul pentru ceilalți? E Maiorescu un „Tănase Scatiu superior", vezi opinia lui Călinescu, sau își pune existența în joc pentru schimbarea neamului? De altfel, nu știu dacă e bine să polarizăm aceste două motivații, care nu se exclud, ci se implică. În fine, nu vom putea ignora, în cazul lui Negoițescu, latura narcisistă (vom reveni chiar asupra ei), care nu e însă prilej de blamare, așa cum nu putem exclude latura angajată, convingerea, la cea mai înaltă tensiune modernă, că omul poate schimba fața lumii, că rațiunea poate genera binele, identificat în valorile democrației și ale lumii liberale, europene, moderne. Așadar, o primă etapă, aceea a *Manifestului*, de altfel, de scurtă durată. Căci foarte repede, opțiunea *fără nume* pentru autonomia esteticului (sintagmă devenită cumva clișeu și ușor de manipulat împotrivă-i) se va numi *euphorionism*. Or, prin acest concept, Negoițescu pune în locul gratuității tragicul, problematicul, moralul. Lui Blaga însuși, îi va reproșa că rămâne, prin soluția „transcendentului care coboară", la marginea marilor probleme morale. Eu însumi am rămas multă vreme prizonierul pre-judecăților, până

scriiturii. Cred, dimpotrivă, că putem să vedem în plutonicul Negoițescu zonele care-i rămân lui însuși neexplorate, o răsfrângere în operă a teritoriilor sub-conștiente, pe care Negoițescu le parcurge (și le ipostaziază) într-o explorare neliniștită și obsesivă.

BDD-A31785 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:13 UTC)

când, citind *Caietul albastru*, am aflat de la Balotă de *marea schimbare*. O descoperi în detaliu, în istoria și în argumentația ei, citind *romanul epistolar* din 1978. Mai mult, ultimul venit în Cerc, nu un cerchist veritabil, Balotă avea să debuteze, după anii lui de închisoare, cu o carte numită chiar *Euphorion*, în care (a se vedea și prefața la ediția a II-a, din 1999), reluând mult din textele publicate în primii ani de viață ai revistei „Familia", profesează euphorionismul. E de discutat, firește, de ce lipsește din tablou Negoițescu. La drept vorbind, *Istoria* lui, ca bună parte din critica pe care o practică, e una *euphorionică* (o va numi la un moment dat *trans-estetică*) și corespondența cu Radu Stanca oferă suficiente date în acest sens. Să reținem acum afirmația, din 26 noiembrie 1950, că râvnește la o „*poetică* [...] (pe) care nu o concep(e) deloc în sensul tehnic-estetic, ci în acel de *document* spiritual", o experiență în care, spune Negoițescu, „senzualitatea, filosofia și religia întind în mine trunchiurile lor viabile" (Negoițescu 1978: 227-228). Sub semnul acesta, cu câțiva ani de închisoare politică, cu o tentativă de sinucidere, proiectase *Istoria*, începuse studiul despre Eminescu și despre poezia românească, concepuse o antologie a poeziei românești, fusese total izolat și încerca să revină în viața literară. Devine o voce publică, și dacă scandalizează, o face și pentru că trăiește cu disperare izolarea, singurătatea, imposibilitatea de a-și pune talantul la lucru. Lumea se schimbase radical, generația '60 avea deja alte repere, altă istorie, alte rădăcini, sentimentul eșecului și neputinței, al ratării va fi fost foarte puternic. Și deodată luarea de atitudine în cazul Goma, intrarea în bătălie cu scopul de a apăra drepturile scriitorului din România ceaușistă. Au urmat șantajul, închisoarea pe motive de moralitate, retractarea, plecarea în exil și aici, o altă descoperire: precaritatea temei pe care o slujise. Căci în discuție, descoperă târziu, nu sunt drepturile scriitorului, ci drepturile omului. Schimbare radicală, generatoare de frustrări, de revoltă împotriva lui însuși – și e de văzut cum anume *Istoria*, pe care o slujește acum, și revista *Dialog*, pentru care se luptă în ultimele luni de viață aparțin într-o manieră relevantă acestei noi valori. O reconstituire a vieții concrete și ideatice a lui Negoițescu din ultimii săi ani, tocmai de aceea, e de maximă importanță. Cert este că, asemenea unui fir roșu, ideea călăuzitoare a vieții sale intelectuale și nu numai este dorința de a releva dimensiunea europeană a civilizației și implicit a literaturii române. Iar lupta sa

BDD-A31785 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:13 UTC)

este cu cei care se poziționează în opoziție cu acest țel, considerat decisiv pentru salvarea neamului.

Iată aici, succint, traiectul vizibil, la nivelul opțiunilor explicite, al creativității și sensibilității lui Negoițescu. Fără înțelegerea mutațiilor, rupturilor chiar, petrecute pe acest traseu, situarea lui corectă e o iluzie. Există însă și o zonă abisală, care asigură unitatea germinativă a scrisului lui Negoițescu. Și aici trebuie să precizăm explicit că *neptunicul* și *plutonicul*, concepte folosite pentru explorarea imaginarului eminescian, pot fi de mare folos în înțelegerea lui Negoițescu însuși. La el, biografia nu e niciodată pură biografie – ruptă adică de scris, de idee, de angajare morală; latura publică se lasă ea însăși atinsă de zonele abisale, psihanalizabile, care trebuie măcar problematizate. Or, acest *plutonic* Negoițescu, care ne va face să găsim argumente pentru *manieristul* Negoițescu, se deconspiră cumva în mărturii, pagini de jurnal, memorii. *Narcisismul*, *alteritatea*, *singurătatea* – deopotrivă ca salvare și alternativ ca anxietate, *sinuciderea* chiar, iată teme de cercetare pe care le-am putea explora studiindu-l pe Negoițescu, identitatea lui în criză. Altfel, îi judecăm verdictele, îi tratăm afirmațiile și intervențiile publice ca „derapaje" și le sancționăm ca atare, ne cocoloșim în complexele noastre și refuzăm o ieșire din local, din obsesii confortabile și periferice.

Fără să-mi propun aici să dezvolt aceste subiecte, aș face o incursiune mai degrabă accidentală printre date care pot constitui suportul unor dezvoltări temeinice. Aș porni de la următoarea constatare a lui Negoițescu – de mare actualitate (dar asta e o altă poveste). Spune, așadar, Negoițescu: „Nu se mai citește aproape nimic. Se învață foarte puțin. Marii scriitori ai neamului sunt complet ignorați. De aici dezastrul examenelor de bacalaureat. Tinerii cunosc toate, dar absolut toate regulile jocurilor sportive. Cunosc campionii sportivi. Știu pe dinafară pe conducătorii statelor și pe politicieni. *Nu știu însă să scrie!*". Când făcea aceste afirmații, în 1937, Negoițescu avea nici mai mult nici mai puțin decât 16 ani. Similar, la 10 ani, Maiorescu le spunea părinților colegilor săi de la Brașov că singura zestre pe care trebuie să le-o transmită copiilor lor este școala. Dar la 16 ani, când era deja îndrăgostit de Arghezi, Hortensia Papadat-Bengescu, Camil Petrescu sau Lovinescu, Negoițescu preceda aceste cuvinte și de soluția pe care o întrevedea: „Imperios cerută la noi apare Străjeria. Tineretul pare salvat. Se pare că începe o epocă de regenerare. [...] Străjeria intră aici în

BDD-A31785 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:13 UTC)

rol. [...] Pregătește calea spre cultură. Spre adevărata cultură" (Negoițescu 1997: 29). Nu e important aici că, la 16 ani, ca atâția alții care nu aveau vârsta lui fragedă, Negoițescu s-a înșelat în privința soluției de regenerare. De altfel, el a ieșit foarte repede de sub vrajă. Important este să constatăm diagnosticul exact, nevoia de a ieși din marasm, angajarea într-un proiect supraindividual. La șaisprezece ani, Negoițescu caută cu ardență soluția unei salvări, individuale și colective, vrea să participe la o acțiune de regenerare, de salvare a neamului. E locuit de impulsuri bovarice, narcisiste, dar arivistul („O, vreau atât de mult să fiu cineva și sunt așa de nerăbdător!", exclamă într-un loc – Negoițescu 1997: 52) are în vedere dăruirea pentru ceilalți, nevoia de a se dărui, de a sluji, ba și nevoia de a nu fi singur, de a fi apreciat, iubit, nevoia cuiva căruia să i se devoteze cu superbie. Își caută maestrul pe care să-l slujească. Îl găsește în Lovinescu care, prin moarte, adaugă pasionalității cu care se dăruiește un aer tragic: Negoițescu se simte abandonat, exclus, singur printre străini. La 25 august 1943, într-o scrisoare către Dinu Nicodim, vorbește despre Lovinescu astfel: „Știu acum că pierzând atât de curând pe marele și veneratul Maestru care începuse să împrăștie negurile singurătății ce m-au învăluit totdeauna, generozitatea lui încă o dată m-a copleșit, lăsându-mi nădejdea puternică a ilustrei prietenii, cu care Domnia Voastră m-ați dăruit. Teama aproape morbidă ce o am în fața vieții (în copilărie am cunoscut, în mijlocul jocului cu ceilalți tovarăși, senzația de panică ce năștea din gândul unei singurătăți îngrozitoare: îmi închipuiam că nimeni și nimic dimprejur nu există, că totul nu e decât o iluzie creată de un Dumnezeu demonic – și așteptam în fiecare moment să se risipească și să rămân conștiință izolată într-un chinuitor gol), deși contopită cu dorința arzândă de a sorbi tot ce poate da această misterioasă licoare, m-a făcut să simt nevoia unei prietenii părintești, pe care să se sprijine ce e mai intim în ființa mea. Închis cu șapte lacăte în mine, neîndrăznind să deschid o cât de mică fereastră prin care să pătrundă lumina, fricos să nu mă ucidă această lumină, plin totuși de o adevărată patimă a confesiunii, găsisem în fine, în Lovinescu, omul pe care să-l iubesc și să-l idolatrizez spiritual, încât din aceste sentimente îmi venea curajul de a mărturisi acele intime vibrații de adolescent anxios" (Negoițescu 1997: 159).

Or, din tot acest fragment, dincolo de confesiunea despre el și Lovinescu, foarte relevantă paranteza în care Negoițescu vorbește despre

BDD-A31785 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:13 UTC)

anxioasa experiență a singurătății. Aceasta, da, experiență revelatoare. Să recitim: „În copilărie am cunoscut, în mijlocul jocului cu ceilalți tovarăși, senzația de panică ce năștea din gândul unei singurătăți îngrozitoare: îmi închipuiam că nimeni și nimic dimprejur nu există, că totul nu e decât o iluzie creată de un Dumnezeu demonic – și așteptam în fiecare moment să se risipească și să rămân conștiință izolată într-un chinuitor gol" (Negoițescu 1997: 159). Apoi, să nu uităm teama „aproape morbidă, în fața vieții", pe care o invocă. Aș adăuga acestor experiențe o alta, a teatralității, care imaterializează și vacuizează lumea, experiență ce poate fi reconstituită din prima scrisoare a lui Radu Stanca din romanul epistolar. El evocă aici scena în care realul capătă aerul de stranietate al lumilor teatrale, duble, imateriale, de joc. Iată: „Astfel, seara când am descoperit «castelul» [...] Fiecare cu păpușile ei, cu evenimentul ei, ca într-o revistă fantastică, montată cu exorbitanță, într-un cadru uriaș, cu concursul unor actori stranii – de la cetate ca atare până la actorul Arndt, fantomă opacă a unui trecut ireversibil, – și totul numai pentru plăcerea a doi spectatori" (Negoițescu 1978: 2-3). Faptele țineau de ceea ce Radu Stanca numește „experiențele *noastre* spirituale" (s.n.) (Negoițescu 1978: 2).

Pentru a completa zona aceasta de stranietate, să aducem în discuție, dinspre plutonic, un alt fapt, care nu poate fi trecut cu vederea în tentativa de argumentare a unui Negoițescu *manierist*. La 20 de ani, în 1942, concepe o piesă al cărei titlu, *Ora oglinzilor*, trimite fatalmente la obsesiile narcisiste ale manieriștilor. „Jurnalul lui Damian", personaj în care, dacă nu se ipostaziază, pune ceva din ceea ce-l preocupă, din obsesiile proprii, conține următoarea mărturisire: „Ceea ce mă înspăimântă e acest efort sterp al cuvintelor, înșirate ca perlele false într-un colier. Golul interior, de o uscăciune oribilă, pare că se întinde tot mai mult, cucerind pe fiecare clipă un nou compartiment al vieții, o ultimă celulă în care se refugiase resortul natural de viață. [...] Și totuși mai scriu, cu acea disperată speranță că totuși într-o zi cuvintele se vor umple ca prin farmec de seva opulenței de viață". Atât de bogat în sugestii analitice, textul acesta – care deconspiră mobilul oricărei fapte, care, ca și în cazul lui Cioran, este identificat în vidul interior și în teama invocată ceva mai devreme – continuă, deschizând alte nișe hermeneutice: „Golul dinăuntru provoacă și împrejurul exterior o singularizare la fel de dureroasă. Parcă întreaga lume se topește sub bagheta magică și rămân, înfiorător de singur, pe un glob înghețat de mii de ani. //

BDD-A31785 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:13 UTC)

Această singurătate, penibil confirmată de lipsa prietenului și a iubitei, se cere înlocuită de admirația celor străini pentru arta mea. Sunt sensibil la tot ceea ce se referă la persoana mea. Chiar o sensibilitate maladivă. Singurătatea mea grozavă cere această substituire. Dacă nu pot locui în inima unei ființe iubite, mă cer locuibil în inima amorfă a maselor, terorizate de prezența mea groasă…" (Negoițescu 1997: 171). Prin urmare, la rădăcinile scrisului lui Negoițescu, a angajărilor sale trebuie indiscutabil să plasăm starea de spirit deconspirată în aceste afirmații. Cine e Negoițescu aici?! Un spirit decadent, posedat de sentimentul neputinței, scriind cu speranța că va descoperi, prin scris, viața, plenară, bogată, o vitalitate care să nu aibă nevoie pentru a exista de drogul artei și al frumosului, o beție a simțurilor plină de propriul gol. Într-o notiță disparată din perioada 1948-1952, și de data aceasta nu mai e vorba de masca unui personaj, Negoițescu notează: „Cea mai profundă, cea mai ascunsă disperare din mine: vidul căscat între corpul meu și celelalte. Situația curioasă de a fi în corp. Uneori mă jenează corpurile celorlalți. Totdeauna m-am simțit străin în familie. Poate fiindcă în corpurile lor recunoșteam trăsături din al meu și această legătură biologică mi se părea stranie, umilitoare. Dar când iubesc, uit corpul și vidul dispare. Oare nu mă iubesc îndeajuns? Iubirea față de mine nu atinge nici măcar normalul? Pe cine iubesc?" (Negoițescu 1997: 180). Așa încât, deducem, scrisul e, evident, o formă de a umple acest gol, de a-și da un sens. Scrisul e însă, fatalmente, și o formă de solidaritate; îl presupune pe celălalt, cu care Negoițescu intră în dialog. Își citea textele prietenilor, le trimitea variantele scrise; aștepta ca spusele sale, volumele sale scrise să schimbe eventual lumea. Proiectele lui în plan social – și nu puține – se înscriu în această paradigmă. Tocmai de aceea, scrisul capătă o semnificație foarte corporală. Nu știu dacă Gheorghe Crăciun a invocat undeva acest tip de experiență, dar, evident, ce spune Negoițescu se pliază pe corporalitatea de care el vorbește. Căci scrie Negoițescu: „Corpul gândește: orice preocupare legată de artă e gândită de corp, vine din neliniștea și desfătarea lui, orice frază mai frumos scrisă a fost gândită de corp, pentru deliciul lui. Numai ceea ce e arid, ceea ce e moral pur, politic pur, existențial pur sau religios pur a fost gândit de spirit. Unde, în existențial, moral, politic sau religios, apare o cât de vagă aluzie artistică, totuși trebuie atribuit corpului care înșeală, care se comportă *ca și cum ar fi spirit*. // Unde e vorba de corp, spiritul îl gândește, ca să-l distrugă. // Toată problema e: a desființa *corpul*

BDD-A31785 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:13 UTC)

sau *acest corp?* // Tot ceea ce e aici scris: ca să ascundă corpul" (Negoițescu 1997: 181). Balotă știe bine toate acestea din moment ce se întreabă retoric: „Nu era el, Nego, un obsedat al corporalității?" (Balotă 1993: 15). Și dacă este vorba de corp, chiar de stranietatea perceperii lui, nu poarte să nu fie vorba și de sexualitate, spațiu în care inteligența și senzualitatea se presupun, toate pe terenul unui nihilism care exclude naturalul, și odată cu el tot ce ține de procreație, de relațiile dintre sexe. Or, teritoriul acesta e unul privilegiat manieriștilor.

Ce propun, deci, este să-l privim pe Negoițescu în integralitatea sa. Și nu e vorba doar de nevoia de a aduce în discuție scrierile sale „politice" atunci când discutăm despre *Istoria literaturii*, paginile de jurnal sau memoriile, când discutăm despre critica sa literară etc., ci și de a vedea unitatea organică, fără rest, dintre biografie și operă, dar nu în sensul criticii biografice, nici în sensul psihanalizei sau psihocriticii, ci mai degrabă în acela al identificării experienței revelatorii care generează un tip de *prezență* exprimată prin scris. În fond, ne interesează să înțelegem până la capăt resursele și mizele scrisului lui Negoițescu – iar o bună plasare în context, o schimbare a sistemului de referință e mijlocul sigur de a nu greși. E de văzut, deci, cât din aceste obsesii abia enunțate aici îi parcurg, din umbră, viața, deci opera, și cum anume, cu ce consecințe, se manifestă frica, senzația golului, nevoia prieteniei, a tutelei etc. Dar este evident că nu putem ignora aceste *fapte* în interpretarea pe care o propunem. Așa cum nu putem eluda experiențele lui, să zic așa, psihanaliste: pe 28 iunie 1954, îi scrie lui Radu Stanca: „Nu mai știu nimic despre voi de prea mult timp. Eu sunt la Psihiatrie de trei săptămâni și când voi ieși (peste o săptămână sau peste trei?) voi pleca la Doinaș" (Negoițescu 1978: 307). Apoi, pe 11 iulie 1954: „Eu sunt încă în clinică unde s-ar părea că mai stau chiar până la finele lui iulie" (Negoițescu 1978: 308). Vor mai fi fost astfel de episoade? Concret, despre ce va fi fiind vorba? Va studia cineva arhivele clinicii din Cluj, cum s-ar întâmpla în alte culturi, pentru a afla detalii – de dragul adevărului și al prețuirii pentru valorile noastre?! Și nu putem eluda din zona *plutonică* a scrisului lui Negoițescu latura care angajează senzualitatea, plăcerea aproape corporală din care se nasc emoțiile, acele vibrații care trec din rațiune în spațiile difuze ale aproximărilor, indefinitului. Așa încât e și firească întrebarea dacă nu cumva felul de a trăi și de a citi literatura, de a scrie chiar despre ea, nu se naște, la Negoițescu, din dispozițiile

BDD-A31785 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:13 UTC)

lui homoerotice. Oricum, în reconstituirea *arhitecturii* interioare a lui Negoițescu nu pot fi ignorate mărturisirile din *Straja dragonilor* (un al doilea volum, aflat în posesia lui Emil Hurezeanu, urmează să fie publicat la Editura Apostrof). E aici dovada unei dezvăluiri totale, care trebuie și ea pusă în ecuația scrisului lui Negoițescu, care scrie cu dragoste, înțelegând prin dragoste nu doar devoțiune totală, ci și un fel de supunere oarbă față de obiectul pe care îl pătrunde în resorturile lui morale; se iubește pe sine scriind astfel, dar simte nevoia confirmărilor din partea celorlalți, care, astfel, îi validează existența. E și firească întrebarea dacă nu cumva, prin Eminescu, Negoițescu se iubește pe sine, dacă nu cumva, prin *Istoria literaturii*, nu-și realizează înainte de toate un autoportret. Dar, evident, critică înseamnă dragoste – adică senzualitate, beție a simțurilor, exercițiu narcisist, deopotrivă: „Cred că nu poate fi o critică mai profundă (în sens pozitiv), decât aceea născută din dragoste față de opera discutată", spune într-un loc (Negoițescu 1978: 160). Iar altundeva, pe 30 septembrie 1950: „În *Shakespeare*-ul lui Gundolf, critica bogată, substanțială așa cum poate da gustul bine nutrit de filosofie și o inteligență avidă, ușor senzuală (aceasta ar fi, poate, chiar definiția criticei!)" (Negoițescu 1978: 221).

Așadar, un Negoițescu, fără îndoială, de descoperit. Și pentru el, dar și pentru cultura română, care riscă să-și ignore una din prezențele sale cele mai luminoase și europene. Dar la sfârșitul acestei schițe asupra unui *alt* Negoițescu, nu pot să nu formulez câteva întrebări la care, în fond, cine scrie despre Negoițescu ar trebui finalmente să răspundă.

Cum pot fi explicate motivațiile atât de diferite ale scrisului lui Negoițescu? Scrie pentru a se releva prin alții pe sine, pentru a-și revela parcă teritoriile interioare altfel inaccesibile, de aici doza de narcisism și chiar de corporalizare a scrisului său (devenit corp – al altora și al sinelui –, scrisul proiectează într-un fel de beție a simțurilor), dar, în același timp, scrie pentru a-i seduce, convinge și, finalmente, orfic, pentru a-i metamorfoza pe ceilalți. E singur, se simte bine în singurătate, dar are nevoie de ceilalți, care trebuie să-l admire, să-l urmeze, pe care vrea să-i dirijeze, să-i implice în proiectele lui care devin colective. Se numește într-un loc „un adolescent anxios", „plin totuși de o adevărată patimă a confesiunii" (Negoițescu 1997: 159). Experiența estetică pe care și-o asumă, trăirea exultantă, senzuală și inteligentă a emoțiilor, vrea să le-o împărtășească celorlalți. Își dorește să fie deopotrivă învățăcelul, supus unui magistru, pe

BDD-A31785 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:13 UTC)

care îl caută aproape maladiv (fie el Lovinescu sau Eminescu), pentru că numai astfel poate exista, numai astfel ființa sa se umple de sens, dar deopotrivă vrea să fie magistrul, care visează proiecte utopice, colective, donquijotești, în contrast cu ceea ce timpul permite, în care îi atrage pe ceilalți, dorindu-și să-l urmeze.

Putem evalua corect sistemul său critic cu evaluările și analizele propuse fără să fim afini orizontului său cultural?! Într-o scrisoare din 1943, către Dinu Nicodim, mărturisește că a fost „nutrit și cu muzică veche, ce îmi e atât de preferată: Scarlatti, Rameau, Bach și Haydn" (Negoițescu 1997: 159); la 20 de ani, e îndrăgostit nu numai de Maiorescu și Lovinescu, ci și de Oscar Wilde și Gide; în fine, pictorii favoriți ai unuia dintre personajele *Orei oglinzilor* sunt Bosch, Brueghel-Nebunul, Van Gogh, Memling, Van Eyck, Marie Laurencin. Să nu-i uităm pe romanticii germani, dar nici pe scriitorii de la cumpăna secolelor, din Europa Centrală. Am putea citi *Istoria* chiar și numai cu acest scop: de a stabili harta culturală interioară a lui Negoițescu. Sunt convins că vom avea surprize și că i-am putea înțelege mai bine opțiunile. Cred că e riscant să discutăm despre opera lui Negoițescu, despre judecățile, evaluările și analizele lui, despre Negoițescu, de fapt, fără să cunoaștem bine referințele pe care le folosește.

Și-aici urmează o altă întrebare. Ca Balotă, mai târziu, Negoițescu ar fi putut să scrie despre Thomas Mann, despre Goethe, despre Kafka, ba chiar ar fi putut s-o facă în câteva limbi de circulație. El e obsedat însă de Eminescu, de literatura română; vrea să se adreseze înainte de toate cititorului român, pariul lui (ca și viața) privește nu realizarea personală, ci neamul pe care îl slujește, limba și literatura lui. Mi se pare firesc să cred că realizarea personală nu poate fi gândită în afara neamului său, culturii și civilizației române. Și aici nu cred că e eronat să vorbim, explicit, despre patriotismul lui Negoițescu. Citim din textul de adeziune la mișcarea Goma, difuzat de Europa Liberă: „Personal, eu nu fac parte dintre cei care intenționează să emigreze. Prea multe, și în bine și în rău, bucurii și suferințe, mă leagă de țara în care m-am născut și pentru drepturile și gloria căreia strămoșii mei au luptat. Bunicul meu, ardelean, a fost memorandist; tatăl meu, muntean, și-a vărsat sângele în războiul din 1916. Iar eu mi-am dedicat întreaga existență cercetării și promovării literaturii române ceea ce mi-a adus, cum spuneam, destule bucurii, dar și suferință: operele mele,

BDD-A31785 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:13 UTC)

pe de o parte, și anii de închisoare, pe de alta, stau mărturie" (Negoițescu 1990: 13).

Și-apoi, ce-l va fi făcut pe Negoițescu să fie îndrăgostit, în junețe, de Hortensia Papadat-Bengescu, de lumea ei?! Boala pătrunsă peste tot în lume, naturile psihotice ale unei lumi căzute? Îndrăgostit de Hortensia Papadat-Bengescu și refractar la opera lui Mateiu Caragiale? Și ce va fi rămas în *Istorie* din această dragoste?

În final, o mirare. Dintre cei care l-au cunoscut, doar Balotă, deși destul de târziu și nu suficient de detaliat-argumentativ, vorbește despre *manieristul* Negoițescu, Balotă care prefațase cele două volume ale lui Hocke în românește și care, știindu-l bine, pe Negoițescu, înțelegea prea bine și ce e cu manierismul. Va fi fost o tăcere programată? Publică târziu, abia după apariția *Istoriei*, textul deja invocat „Negoițescu sub semnul lui Narcis", care trebuie discutat amănunțit. În tot cazul, se va fi situat I. Negoițescu pe sine sub semnul barocului?! Într-un succint text numit „Despre baroc", din *Engrame*, afirmă că, la noi, pe urmele lui Perspessicius, el este unul dintre cei care a folosit cuvântul cu un sens pozitiv, în opoziție cu Al. Piru și alții. În schimb, scrie despre *Euphorion*-ul lui Balotă și aici afirmă ideea existenței unei critici (și implicit a unei literaturi) *trans-estetice*.

Apoi, *Manierismul în literatură*, în traducerea românească, sfârșea cu o *Miniantologie de poezie concettistă românească*, realizată de D.P. Fuhrmann. Erau aici Dimitrie Cantemir, Mircea Demetriade, Urmuz, Vasile Voiculescu, Ion Barbu, Tristan Tzara, B. Fundoianu, Saşa Pană, Ilarie Voronca, Dan Botta, Șuly (adică Tașcu Gheorghiu), Nina Cassian, Leonid Dimov și Horia Zilieru. Să lipsească tocmai Negoițescu?! Promit să revin asupra poeziei lui. Să lipsească, de asemenea, Radu Stanca? Sigur, lipsesc și Mihai Ursachi, și Emil Brumaru, și Șerban Foarță, lipsesc Mircea Ivănescu, Cioran, Al. Odobescu, așa cum, la ediția a doua, din 1998, nu sunt de găsit Mircea Cărtărescu ori Emilian Galaicu-Păun. De altfel, Negoițescu nu apare niciodată în volumul Adrianei Babeți despre *Dandysm*. Să precizăm, însă, că celebrul poem *Corydon*, poate capodopera lui Radu Stanca, e inspirat chiar de I. Negoițescu? Cu el, de fapt, ar trebui încheiate aceste pagini critice. Încheiem însă mai convențional:

BDD-A31785 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:13 UTC)

Un rafinat crepuscular, deopotrivă un întemeietor, Negoițescu trebuie recitit: prin complexele analitice pe care le implică, nu sunt doi ca el în critica românească, poate nici în cultura română în general.

Bibliografie

Babeți 2004: Adriana Babeți, *Dandysmul. O istorie*, Iași, Polirom, 430 p.

Balotă 1993: Nicolae Balotă, „Negoițescu sub semnul lui Narcis", în *22*, nr. 12, p. 15.

Balotă 1999: Nicolae Balotă, *Euphorion*, Eseuri, Ediția a doua revăzută și adăugită, București, Cartea Românească, 696 p.

Călinescu 1971 a: G. Călinescu, „Clasicism, romantism, baroc", în G. Călinescu, Matei Călinescu, Adrian Marino, Tudor Vianu, *Clasicism, baroc, romantism*, Cluj-Napoca, Dacia, pp. 5-21.

Călinescu 1971 b: Matei Călinescu, „Clasic-romantic-baroc-manierist", în G. Călinescu, Matei Călinescu, Adrian Marino, Tudor Vianu, *Clasicism, baroc, romantism*, Cluj-Napoca, Dacia, pp. 22-55.

Hocke 1973: Gustav René Hocke, *Lumea ca labirint*. *Manieră și manie în arta europeană. De la 1520 până la 1650 și în prezent*. Traducere de Victor H. Adrian, prefață de Nicolae Balotă, postfață de Andrei Pleșu, București, Meridiane, 412 p.

Hocke 1998: Gustav René Hocke, *Manierismul în literatură*. *Alchimie a limbii și artă combinatorie esoterică. Contribuții la literatura comparată europeană.* Ediția a doua revizuită, text integral. În românește de Herta Spuhn, prefață de Nicolae Balotă, București, Univers, 374 p.

Marino 1971: Adrian Marino, „Barocul", în G. Călinescu, Matei Călinescu, Adrian Marino, Tudor Vianu, *Clasicism, baroc, romantism*, Cluj-Napoca, Dacia, pp. 56-95.

Negoițescu 1968: I. Negoițescu, *Poezia lui Eminescu*, București, Editura pentru Literatură, 222 p.

Negoițescu 1975: I. Negoițescu, *Engrame*, București, Albatros, 290 p.

Negoițescu 1978: I. Negoițescu, *Un roman epistolar*, București, Albatros, 376 p.

Negoițescu 1990: I. Negoițescu, *În cunoștință de cauză. Texte politice*, Cluj-Napoca, Dacia, 344 p.

Negoițescu 1990: I. Negoițescu, *Istoria literaturii române*, volumul I (1800-1945), București, Minerva, 372 p.

Negoițescu 1994: I. Negoițescu, *Scriitori contemporani*, Ediție îngrijită de Dan Damaschin, Cluj-Napoca, Dacia, 540 p.

Negoițescu 1997: I. Negoițescu, *Ora oglinzilor*. Pagini de jurnal, memorialistică, epistolar și alte texte cu caracter confesiv, Ediție îngrijită, prefață și note de Dan Damaschin, Cluj-Napoca, Dacia, 196 p.

BDD-A31785 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:13 UTC)

Pop 2018: Ion Pop, „I. Negoițescu", în *Poezia românească neomodernistă*, Cluj-Napoca, Școala Ardeleană, pp. 46-52.
Vianu 1971: Tudor Vianu, „Începuturile iraționalismului modern", în G. Călinescu, Matei Călinescu, Adrian Marino, Tudor Vianu, *Clasicism, baroc, romantism*, Cluj-Napoca, Dacia, pp. 250-266.

Rezumat: Studiul de față pornește de la premisa că, în evaluarea operei lui I. Negoițescu, funcționează mai multe erori de situare. În fapt, sunt ignorate sau interpretate inadecvat contexte biografice, temperamentale, politice etc., așa cum ignorate sunt organicitatea operei și relația dintre viață și scris. Deși demonstrația nu e dezvoltată în toată posibila ei amploare, încercăm să demonstrăm că I. Negoițescu este un manierist. Acutul sentiment al stranietății, obsesia singurătății și a alterității, golul interior, preocuparea pentru corporalitate, senzualitatea reflectată în scris, homo-erotismul, toate acestea converg eficient în direcția unei astfel de situări. Pe de altă parte, de asemenea polemic, studiul pune în discuție opinia aproape consacrată că Negoițescu nu și-ar fi finalizat opera. Or, analizând *Istoria literaturii române* și *Eminescu*, „temele" trăite obsesiv de Negoițescu de la vârsta cea mai fragedă până în clipa morții, demonstrăm injustețea unei astfel de opinii. În același timp, în căutarea unității organice a ceea ce numim Negoițescu (viață și scris), studiul propune o disociere între *zona* lui *neptunică*, adică ideologia implicată în succesivele vârste ale creației sale (care sunt mai întâi identificate), și *zona* lui *plutonică*, acea personalitate ascunsă, pe care Negoițescu însuși o descoperă, scriind pagini de corespondență, jurnal, memorii etc.

Cuvinte-cheie: Negoițescu, Eminescu, istoria literaturii, manierism, homoerotism, ideologie.

Abstract: The present article starts from the premise that there are several situational errors in the evaluation of I. Negoițescu's work. In fact, biographical, political, hereditary, etc. contexts are ignored to the same extent to which the entirety of his work and the relationship between his life and his writings are overlooked. Even though the demonstration is not taken to its full amplitude, it clarifies the fact that I. Negoițescu is a disciple of mannerism. The acute sense of oddity, the obsession with solitude and alterity, the inner void, the preoccupation with corporeality, the sensuality as well as homoeroticism mirrored in his writings, all these converge effectively towards such a stance. On the other hand, still from a polemic perspective, the article questions the universally accepted opinion that Negoițescu did not complete his work. On the contrary, the analysis of his *History of Romanian Literature* and *Eminescu*, the "themes" experienced manically by Negoițescu from early childhood to death reveals the partiality of such an opinion.

BDD-A31785 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:13 UTC)

At the same time, searching for an organic unity of what we name Negoițescu (life and work), the inquiry proposes a dissociation between his *Neptunianarea*, that is the ideology implied within successive phases of his creation (that are primarily identified), and his *Plutonianarea*, the hidden personality that Negoițescu himself discovers as he writes pages of his correspondence, diary, memoirs, etc.

Keywords: Negoițescu, Eminescu, history of literature, mannerism, homoeroticism, ideology.

BDD-A31785 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:13 UTC)